

CENGİZ HAN'IN İKTİSAT DÜŞÜNCEİ VE MİRASI

GENGHIS KHAN'S ECONOMIC THOUGHT AND LEGACY

Dr. Mehmet Tuğrul
Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi

Doç. Dr. Cem Korkut
Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi

Dr. MEHMET TUĞRUL | Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi |
mtugrul[at]ybu.edu.tr | ORCID: 0000-0001-5200-0596

Lisans eğitimini Gazi Üniversitesi Tarih Öğretmenliği Bölümü'nde 2011 yılında tamamladı. Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi (AYBÜ), Tarih Bölümü'nde yüksek lisansını bitirdi. 2020 yılında İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, Tarih ve Medeniyet Araştırmaları Programı'nda doktora eğitimini tamamladı. Yeniçağ Tarihi, Osmanlı Tarihi, Vakıf Müessesesi, Şehir Tarihi, Balkan Tarihi alanlarında çalışmaları bulunmaktadır. 2013 yılında AYBÜ, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Tarih Bölümü, Yeniçağ Anabilim Dalı'nda araştırma görevlisi olarak başladığı görevine halen devam etmektedir. TYB Akademi ile İnsan ve Mekân dergilerinin Genel Yayın Yönetmenliğini yürütmektedir.

Dr. MEHMET TUĞRUL | Ankara Yıldırım Beyazıt University |
mtugrul[at]ybu.edu.tr | ORCID: 0000-0001-5200-0596

He completed undergraduate education at Gazi University Department of History Education in 2011; master's degree in Ankara Yıldırım Beyazıt University Department of History, and Ph.D. in Istanbul Sabahattin Zaim University History and Civilization Studies Program in 2020. He has studies in the fields of New Age History, Ottoman History, Waqf Institution, Urban History, Balkan History. He is still working as a research assistant in Ankara Yıldırım Beyazıt University, Faculty of Humanities and Social Sciences, Department of History, New Age Department from 2013. Dr. Tuğrul is the Editor-in-Chief of TYB Academy, and Journal of Human and Space journal.

Doç. Dr. CEM KORKUT | Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi |
ckorkut[at]ybu.edu.tr | ORCID: 0000-0002-1104-5330

Cem Korkut, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi (AYBÜ), Siyasal Bilgiler Fakültesi, İktisat Bölümü'nde Doçent Dr. olarak görev yapmaktadır. Ayrıca Türkiye Bilimler Akademisi'nde (TÜBA) Başkan danışmanı olarak çalışmaktadır. Lisansını, Türkiye derecesi ile burslu olarak girdiği TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi (TOBB ETÜ) İktisat bölümünde yüksek onur öğrencisi olarak tamamlamıştır. 2011 yılında araştırma görevlisi olarak başladığı AYBÜ'de 2014'te bitirdiği yüksek lisans tezinde günümüzdeki İslami finans kurumlarının öncüsü olarak nitelenen para vakıfları üzerine çalışmıştır. İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi'nde (İZÜ) İslam ekonomisinde sermaye oluşumu, birikimi ve yapısı konusundaki tezi ile 2018 yılında doktora derecesi almıştır. İslam ekonomisi, İslami bankacılık ve finans, para vakıfları gibi konularda yayımlanmış ulusal ve uluslararası makaleleri, kitap ve kitap bölümleri bulunan Dr. Korkut aynı zamanda Ankara Düşünce ve Araştırma Merkezi'nin (ADAM) aktif bir üyesi olup bu merkezdeki İslam Ekonomisi Okulu'nun yürütücüsüdür. İslam ekonomisi, İslami bankacılık ve finans, makroekonomik politikalar, uzun dönemde dünya ekonomisi, Osmanlı iktisat tarihi, dünya iktisat tarihi ve farkı toplumların iktisadi kalkınma paradigmaları üzerine çalışmaktadır.

Assoc. Prof. CEM KORKUT | Ankara Yıldırım Beyazıt University |
ckorkut[at]ybu.edu.tr | ORCID: 0000-0002-1104-5330

Cem Korkut, Ph.D. is Associate Professor at the Department of Economics of Ankara Yıldırım Beyazıt University (AYBU). He is also the advisor to the President at the Turkish Academy of Sciences (TUBA). He graduated from TOBB University of Economics and Technology, where he entered with a full scholarship, as a high honor student in 2011. He completed his MA in Economics at AYBU in 2014. He studied Ottoman cash waqfs (pioneer of current Islamic/interest-free financial institutions) in his MA thesis. He completed his Ph.D. at Istanbul Sabahattin Zaim University (IZU) with a thesis on capital formation, accumulation, and structure in Islamic economics in 2018. Having national and international papers, books, and book chapters on topics such as Islamic economics, Islamic banking and finance, and cash waqfs, Dr. Korkut is an active member of the Ankara Center for Thought and Research (ADAM) and executive of Islamic Economics School. His main academic interests are Islamic economics, Islamic banking and finance, macroeconomic policies, world economy in the longue durée, Ottoman economic history, world economic history, and economic development paradigms of different societies.

CENGİZ HAN'IN İKTİSAT DÜŞÜNCESİ VE MİRASI

Öz

Tarih kaynaklarında Moğol adının ilk kullanıldığı tarih VII. yüzyıla denk gelmektedir. Bu dönemde Moğollar önemsiz küçük bir kabile olarak kabul edilmektedir. Moğol isminin bir devlet ve hanedan ismi olarak kullanılması Cengiz Han dönemine rast gelmektedir. Moğolların bir siyasi güç olarak tarih sahnesine çıktığı dönemlerde Türklerle çok yakın münasebetleri olmuş ve Büyük Hun, Göktürk ve Uygurlar döneminde bu iki millet birbirlerinden birçok açıdan etkilenmiştir. Moğolların dünya tarih sahnesinde asıl rollerini oynadıkları dönem Timur'un tarafından kurulan Moğol İmparatorluğu dönemidir. Timur'un, Moğol kabilelerini tek bir devlet idaresi altında toplayarak Cengiz Han unvanını almıştır.

Cengiz Han döneminde yakalanmış olan yayılma ivmesi Moğolların, tarihin en büyük imparatorluklarından birini kurmasını sağlamıştır. Öyle ki bu imparatorluk, dünyanın yaklaşık çeyreğini hakimiyeti altına almıştır. Araştırmacıların ekseriyeti, Cengiz Han'ın bu yayılmacı faaliyetlerini ve haleflerine bırakmış olduğu mirası barbarlık ve kaba kuvvet ile açıklama eğilimindedirler. Ancak bu açıklama birçok açıdan olduğu gibi Cengiz Han'ın iktisadi faaliyetlerini ve kurduğu idari sistemi anlamak açısından da yetersizdir. Bunun en önemli sebebi, Cengiz Han dönemine dair kaynakların büyük ölçüde nakıs olmasıdır. Bu çalışmada, var olan kaynaklara iktisat tarihi perspektifinden yaklaşılacaktır. Ayrıca *Cengiz Han Yasaları* olarak anılan Cengiz Han'ın koyduğu kanunlar da iktisadi açıdan analize tabi tutulacaktır. Çalışmada, Cengiz Han'ın iktisadi faaliyetleri ve o dönemki Moğol İmparatorluğu'nun iktisadi yapısı analiz edecektir.

Anahtar Kelimeler

Ortaçağ, Moğollar, Cengiz Han, İktisat Tarihi, Cengiz Han'ın İktisat Politikası

GENGHIS KHAN'S ECONOMIC THOUGHT AND LEGACY

Abstract

The first date the Mongolian name was used in historical sources is the VII. century. Mongols were considered an insignificant tribe in this period. The use of the Mongolian name as a state and dynasty coincides with the period of Genghis Khan. Mongols had very close relations with the Turks during the periods when they emerged as a political power, and these two nations were influenced by each other in many ways during the Great Hun, Göktürks and Uyghurs periods. The period when the Mongols played their main role in the world history scene was during the Mongol Empire established by Temüjin. Temüjin gathered the Mongol tribes under a single state administration and received the title of Genghis Khan.

The spreading momentum at the time of Genghis Khan enabled the Mongols to establish one of the largest empires in history. So much so that this empire dominated about a quarter of the world. Most researchers tend to explain these expansionist activities of Genghis Khan and his legacy for the successors with barbarism and brute force. However, this explanation is inadequate not only in many respects but also in terms of understanding Genghis Khan's economic activities and the administrative system he established. The most important reason for this is that the sources related to Genghis Khan period are mostly insufficient. In this study, existing sources will be examined from the perspective of economic history. In addition, the *Laws of Genghis Khan (Yassa)* will be analyzed in terms of economy. This study analyzes the economic activities of Genghis Khan and the economic structure of the Mongol Empire at that time.

Keywords

Medieval, Mongols, Genghis Khan, Economic History, Genghis Khan's Economic Policy

GİRİŞ

Moğollar, Cengiz Han'a kadar kabileler halinde yaşayan ve tarihte henüz rol almamış göçebe topluluklardı. Moğol isminin ilk formu VII. yüzyılda T'ang Sülalesi resmî tarihleri olan Chiu T'ang-shu ve Hsin T'ang-shu'da "Mêng-wu" ve "Mêngwa" şeklinde kaydedilmiştir.¹ Moğolların bir topluluk olarak oluşumu ise Doğu Moğolistan ve Kuzey Çin'de hüküm süren Liao Hanedanlığı (907-1125) zamanına denk düşmektedir.²

Cengiz Han liderliğinde Moğollar'ın tarih sahnesine güçlü bir şekilde çıkmasından evvel XII. asrın sonunda Asya'nın genel durumu şu şekildeydi: Güney'de Çin; Gong İmparatorluğu, Cürcet ve Kin Tunguz İmparatorluğu arasında paylaşılmış olup, Çin'in kuzeybatısında Hsi-hsia Tangut İmparatorluğu kurulmuştu. Tarım'ın kuzeydoğusunda Uygur Türkleri bulunuyordu. Çu Nehri'nin Isık-kul bölgesi ve Kaşgarya'da Kara-Kıtaylar İmparatorluğu vardı. Mâverâünnehir ve İran'da Harezmsâhlar Devleti bulunmaktaydı. Asya'nın geri kalan kısmı ise Abbasi Halifeleri, Eyyubiler ve Selçuklular arasında pay edilmişti.³

¹ Osman Gazi Özgüdenli, "Moğollar", *TDV İslam Ansiklopedisi 30. cilt*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2005, s.225-229.

² David O. Morgan, "Mongols", *Encyclopaedia of Islam, Second Edition*, haz. P. Bearman, Th. Bianquis, C.E. Bosworth, E. van Donzel, W.P. Heinrichs, Erişim Tarihi: 21 Mayıs 2021, https://referenceworks.brillonline.com/entries/encyclopaedia-of-islam-2/mongols-COM_0763 DOI: 10.1163/1573-3912_islam_COM_0763 İlk kez 2012 yılında çevrimiçi yayınlandı.

³ Rene Grousset, *Bozkır İmparatorluğu*, çev., M. Reşat Uzman, Ankara: Ötügen Neşriyat, 2006, s.217.

Harita 1. Cengiz Han'ın yönetiminde XIII. yüzyılda Moğol İmparatorluğu'nun bir haritası.⁴

⁴ Don Nardo, *Genghis Khan and the Mongol Empire*, Farmington Hills: Gale, Cengage Learning, 2011, s.9.

Cengiz Han'ın Moğol İmparatorluğu'nu kurmasından hemen evvel Moğollar patriarkal toplumdan feodalizme geçiş sürecini nihayete erdirmiş bulunuyordu. Buna işaret eden olaylar ise bozkır aristokrasisinin ortaya çıkışı, kabile birliklerinin teşekkülü, bireysel göç tarzından toplu göç tarzına geçiş ve süreklilik avlarının düzenleniş şekillerinin değişmesi olarak gösterilmiştir. Nitekim Barthold, Cengiz Han'ı göçebe feodal aristokrasisinin başı, rakibi Camuka'yı ise göçebe bozkırın demokratik çıkarlarının temsilcisi sayar. Moğol İmparatorluğu da bu sınıfların birbirleriyle olan mücadeleleri neticesinde ortaya çıkmıştır.⁵

Cengiz Han'ın Moğol kabilelerini tek bir çatı altında birleştirmesi ile Moğollar Orta Asya'da önemli bir güç haline gelmiştir. XIII. ve XIV. yüzyıllarda Cengiz Han ve halefleri askeri fetihler neticesinde tarihte bilinen en geniş imparatorluğu kurmuşlardır.⁶ Kurmuş oldukları imparatorluğun genişliği Hindistan dışında Asya kıtasının büyük kısmı, kıtanın güneydoğusu olmak üzere Kore'den Macaristan'a kadar uzanıyordu.⁷ Cengiz Han sadece gerçekleştirmiş olduğu fetihlerle değil aynı zamanda hayata geçirdiği idari, sosyal ve askeri reformlarla Moğolları ilk defa düzenli bir teşkilata kavuşturmuştur. Öyle ki literatüre Cengiz Han Yasaları olarak geçen kanunlar günümüze kadar ulaşmıştır. Mevzu bahis yasalarda iktisadi buyruklar çalışma kapsamında değerlendirilecektir.⁸ Ayrıca Moğol yazı kültürü de ilk olarak bu dönemde yaygınlaşmıştır.⁹

⁵ A. Yu. Yakubovskiy, *Altın Ordu ve Çöküşü*, çev., Hasan Eren, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2000, s.16; Vasiliy Vladimiroviç Bartold, *Moğol İstilas Devrinde Türkistan*, çev., Seniha Sami Morali, haz., Günar Kara, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2020.

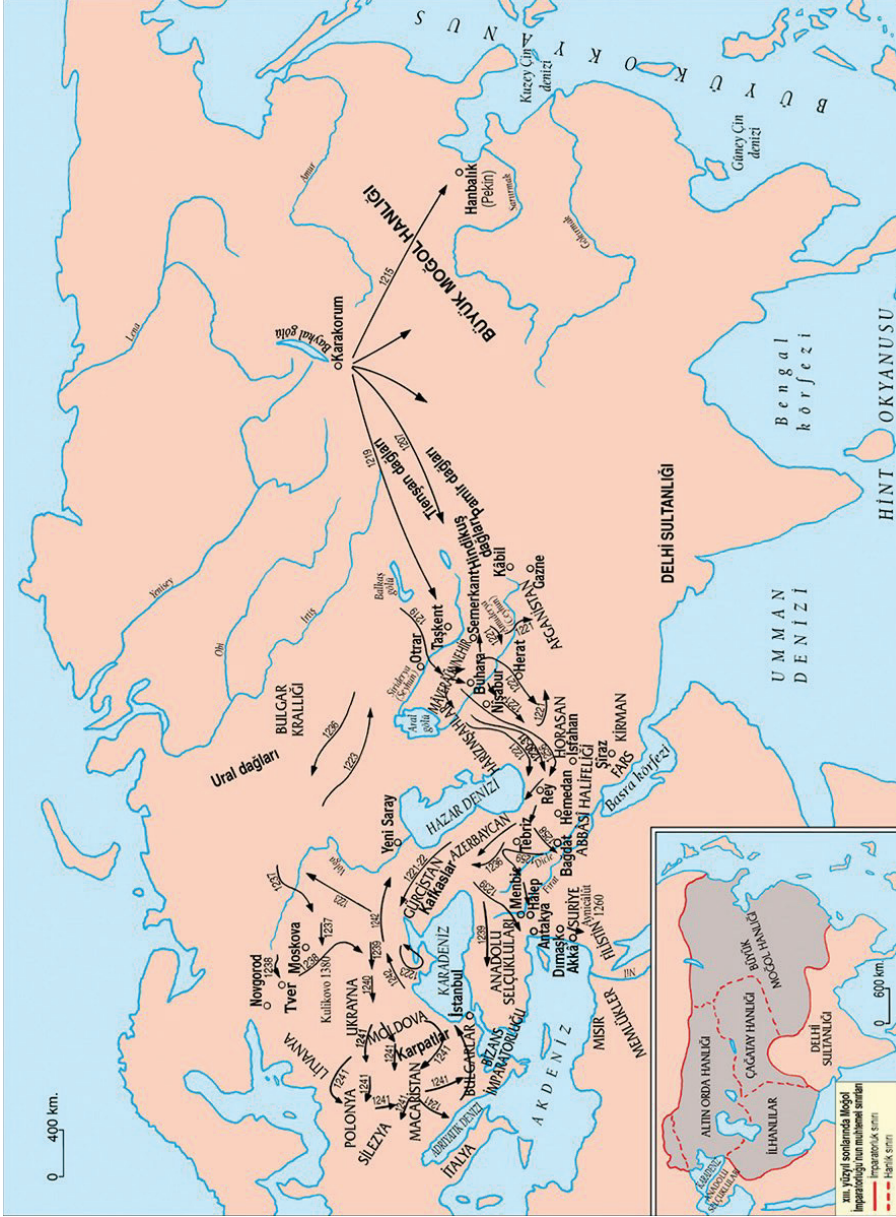
⁶ John Andrew Boyle, "Çingiz-Khān", *Encyclopaedia of Islam, Second Edition*, haz. P. Bearman, Th. Bianquis, C.E. Bosworth, E. van Donzel, W.P. Heinrichs, Erişim Tarihi: 21 Mayıs 2021, https://referenceworks.brillonline.com/entries/encyclopaedia-of-islam-2/cingiz-khan-SIM_1617 DOI: 10.1163/1573-3912_islam_SIM_1617 İlk kez 2012 yılında çevrimiçi yayımlandı.

⁷ Morgan, "Mongols".

⁸ Moğol kabilelerini bir araya getirdikten sonra 1206'da topladığı kurultayda Cengiz Han'ın "yasa" kelimesini kullandığı ve "yasa-yı büzürğ" adı verilen kanunlarını ilan ettiği belirtilse de buna dair kesin delil mevcut değildir. Bu yasaların aslı ya da herhangi bir zamanda kaleme alınmış metni günümüze ulaşmamıştır. Cüveynî, Makrîzî ve İbn Battuta'nın eserlerinden hareketle 37 maddelik Cengiz Han Yasaları'ndan söz edilebilmektedir. Bunların muhtevası ise av, ordu düzeni ve posta sistemi ile alakalı idari buyruklardır. Fethi Gedikli, "Yasa", *TDV İslam Ansiklopedisi* 43. Cilt, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2013, s.336-340.

⁹ Özgüdenli, "Moğollar", s.225-229; Mehmet Fuat Köprülü, "Cengiz Han", *MEB İslam Ansiklopedisi* 3. cilt, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1979, s.91-100.

Harita 2. Moğol İmparatorluğu'nun XIII. Yüzyıl Sonu İtibarıyla Ulaştığı Sınırları¹⁰

¹⁰ Osman Gazi Özgüdenli, "Moğollar", s.225-229.

CENGİZ HAN ÖNCESİ MOĞOLLARDA İKTİSADİ YAPI

Cengiz Han dönemine dair ana kaynak vazifesi gören *Câmi'ü't-Tevârih* ve *Moğolların Gizli Tarihi* isimli eserler Moğolların XII. yüzyıldaki iktisadî yapısını iki kısma ayırmıştır. Bunlardan ilki orman kabileleri (avcılar), ikincisi ise bozkır kabileleridir (çobanlar). XII. yüzyılda avcı-orman Moğol kabileleri Baykal Gölü civarında yaşarlarken; göçebe bozkır çobanları ise Kulun-Buir gölünden itibaren Altay dağlarının güney yamaçlarına ulaşan bozkırlarda yaşıyorlardı. Avcı-orman kabileleri, büyük oranda vahşi hayvanları avlayarak ve buna nispeten daha düşük seviyede balıkçılıkla geçimlerini sağlardı. Cengiz Han'ın oğlu Çuçi avcı orman kabilelerini emri altına aldıktan sonra onlardan siyah samurlar almıştır. Nitekim bu samurlar, Orta Asyalı tüccarlarla ticarete konu edilmiş ve karşılığında koç ve deve ile tebdil edilmiştir. Bu kabileler, tüm gününü ormanda geçirirdi. Özellikle maral-geyik ve karacaları evcilleştirirler ve bunların eti ve sütünden istifade ederlerdi. Avcı-orman kabilelerinin başbuğları ve ileri gelenleri ise atı avlanma esnasında kullanırlardı. Bunlar derilerden imal edilmiş elbiseler giyer, kayak kullanırlar ve ağaç usaresi (öz suyu) içerlerdi. Avcıların şehir hayatına hiç alışık olmadıkları bilinmektedir.¹¹ Ancak zamanla komşuları bulunan göçebe-çobanlarla gerçekleştirmiş oldukları kısıtlı münasebetler neticesinde bunların da göçebe ve çobanlığa geçtikleri görülmüştür.¹²

XI.-XIII. yüzyıllarda göçebe Moğol çobanlarının iktisadi faaliyetlerinin başlıcaları çobanlık ve avcılık idi. Hayvan yetiştirme en temel geçim kaynaklarını teşkil ediyordu ve sığır, koyun, keçi ve at besleniyordu. Bunlar sürülerine otlak aramak amacıyla senenin belli zamanlarında göç ederlerdi. XI. ve XII. yüzyıllarda iki tür göç tarzı olduğu görülmektedir. Bunlardan ilki kalabalık zümreler halinde diğeri ise birkaç aile şeklinde gerçekleşirdi. Kalabalık kabileler halinde göç etmek ahali için daha güvenli idi. Ancak zengin at sürüleri olan çobanlar için kalabalık sürüler halinde

¹¹ Reşideddin, avcı orman kabileleri hakkında Moğolların söylediklerini nakleder: "Onların fikirlerine göre bu hayattan daha iyi bir hayat olmasına imkân yoktu ve onlar kadar mesut kimse bulunmazdı." B. Y. Vladimirtsov, *Moğolların İctimaî Teşkilâtı*, çev., Abdülkadir İnan, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1944, s.60.

¹² Vladimirtsov, *Moğolların İctimaî Teşkilâtı*, s.59.

göç etmek pek kârlı değildi. O nedenle bu durumda olanlar hayvanlarını daha iyi beslemek adına kendi başlarına göç ederlerdi. Ancak bunlar da çapul ve yağmaya açık olurlardı. Moğolların iktisadi hayatında meydana gelen bu ikiliği çözüme kavuşturmak XI.-XII. yüzyılda en önemli mesele haline gelmiştir. Çözüm ise zengin çoban sürülerinin birlikte göç etmelerinde bulunmuştur.¹³

Birçok Orta Asya bozkır topluluklarında olduğu gibi Moğollarda da at pek kıymetli idi. Öyle ki at sürüleri Moğolların başlıca zenginlik kaynağını ve iktisadi yapılarının temelini teşkil ederdi. Kabilelerin zenginlikleri at sürülerinin çokluğu ile ölçülürdü. At, nakliye vazifesi gören, savaş ve av esnasında kabiliyetlerinden, eti, sütü ve derisinden istifade edilen bir hayvandı. Özellikle savaşlarda iki taraf arasındaki dengeyi değiştirmeye muktedir kabiliyetleri bulunmaktaydı.¹⁴ Atların yanı sıra öküz ve inekler de nakliye işlerinde kullanılırken, koyunlar da eti, sütü, derisi için beslenirdi. Develer ise sadece göçebe bozkır kabileleri tarafından göç esnasında kullanılırdı. Moğolların en önemli geçim kaynaklarından biri de avcılık yoluyla ele geçirdikleri hayvanat olmuştur. Bireysel ve topluluk halinde gerçekleştirdikleri avlar vesilesiyle yabani hayvanları avlarlar ve onları iaşelerinde kullanırlardı. Bazen gıda malzemesi bulmak o derece zorlaşırdı ki kemirgen hayvanları avlamak ve yemek zorunda kalınırdı. Timuçin'in de bu duruma düştüğü bilinmektedir.

Eski Moğollarda üretim ise çok kısıtlı bulunmaktaydı. Keçe, kayış, urgan, kereste, araba, mutfak malzemesi, beşik gibi malzemeler üretime tabi tutulmuştur. Eyer, koşum, ok, yay, zırh, kılıç, süngü gibi askeri malzemeler de üretilirdi. Tüm bu açıklamalardan hareketle eski Moğollar sadece göçebe değildiler. Aynı zamanda avcılık da yaparlardı. Bu göçebe kabilelerin avcı kabilelerden farkı ise koyun sürülerine sahip olmalarıydı. Yaşadıkları mekânlar bakımından da farklılıklara sahiptiler. Buna göre, göçebe avcı topluluklar keçe çadırlarda yaşarken, avcı orman toplulukları

¹³ Vladimirtsov, *Moğolların İctimaî Teşkilâtı*, s.61.

¹⁴ Cengiz Han atın ehemmiyetine dair şöyle der: "Atından düşen adam nasıl kalkabilir? Ayağa kalksa bile atlı düşmanlara karşı yaya olarak nasıl harp eder ve nasıl galip olabilir?" Vladimirtsov, *Moğolların İctimaî Teşkilâtı*, s.63.

ise hayvan kemikleri ve derilerinden mamul çadırlarda yaşarlardı. Cengiz Han öncesi Moğolların iktisadi yapısı genel olarak özetlenecek olursa, sahip olunan ekonomik yapıya “doğal iktisat” denilebilir. Çünkü eski dönem Moğolları parayı bilmiyorlar ve ticareti mübadele ile gerçekleştiriyorlardı.¹⁵

CENGİZ HAN DÖNEMİ MOĞOLLARDA İKTİSADİ YAPI

Cengiz Han yukarıda izah edildiği üzere “doğal iktisat” emareleri taşıyan bir ekonomik yapı devralmıştı. Bu ekonomik yapı ilkel ekonomik faaliyetleri içeren bir sistemdi. Para ile ticaretin dolayısıyla ticaretin oldukça düşük düzeyde olduğu, üretimin hayatî ihtiyaçları karşılamak üzere uzmanlaştığı doğal iktisat sisteminde takas usulü ile alış-veriş gerçekleşirdi. Cengiz Han yönetime geldiğinde tarım ile geçinen Moğol toplumu, iklim değişikliği, hayvan hastalıkları gibi olumsuz faktörlere oldukça açıktı. Dolayısı ile hayvan stokunun arttırılmasının birincil faktörü bu noktada fetihler olmuştu.¹⁶

Cengiz Han’ın idareyi eline alması, Moğolları hakimiyeti altında toplaması ve önemli ticaret yollarını ihtiva eden bir büyük imparatorluk kurması, ayrıca bunun yanında kadim medeniyetler ile ilişki yürütmesi Moğolların birçok kurumunda olduğu gibi iktisadi yapısında da önemli değişiklikler meydana getirmiştir. Cengiz Han’ın bıraktığı iktisadi mirasın en önemlilerinden birisi kendisinden önce de cari olan ticaret yollarını kontrol etmesi ve onların güvenliğini sağlamasıdır. Cengiz Han ticarete büyük önem vermiştir. Hatta Harzemşahlılar ile yaşanan büyük savaşın temeli de yine ticaret temellidir.¹⁷ Cengiz Han’ın kontrol ettiği geniş coğrafyada büyük kervanlar, ticaret yollarında uzun mesafeli ticaretin temelini oluşturmuştur.¹⁸

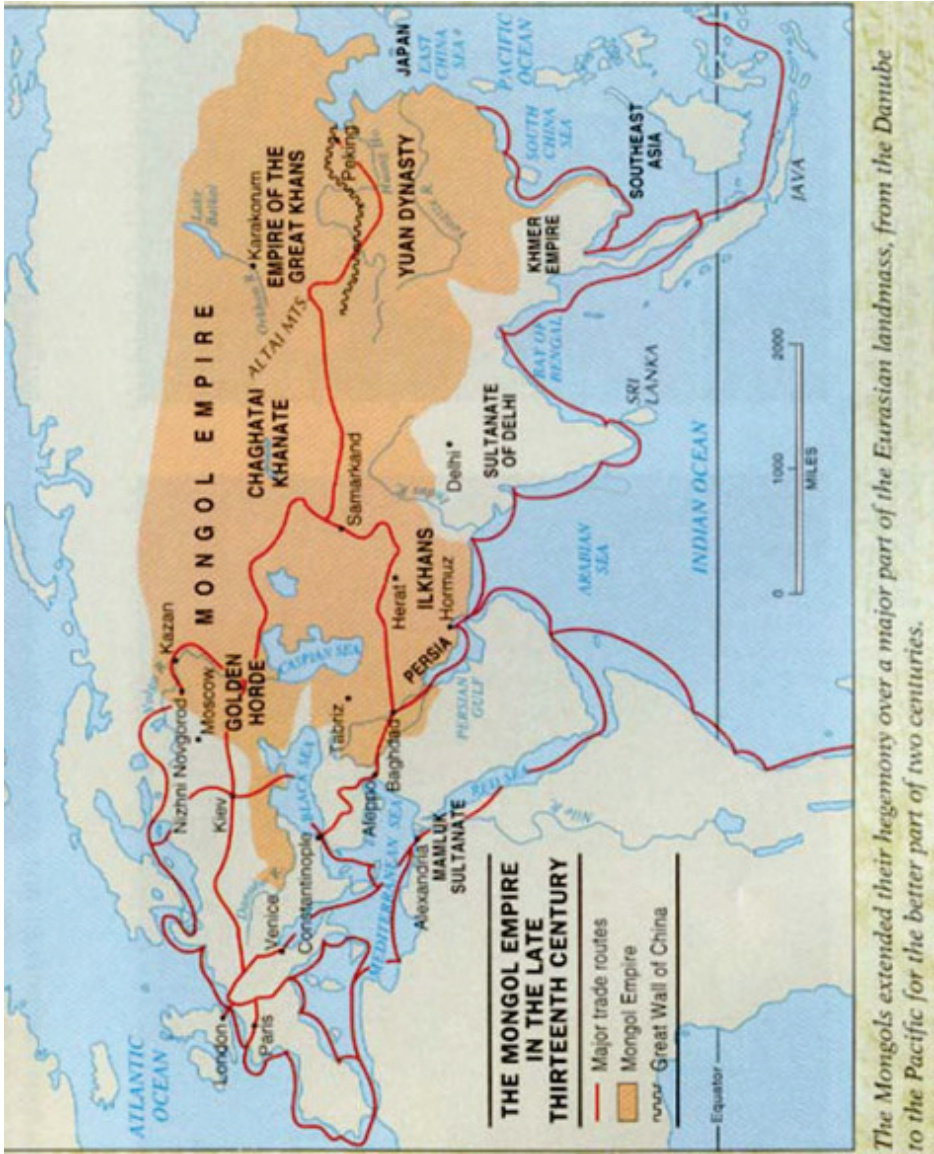
---

¹⁵ Vladimirtsov, *Moğolların İctimaî Teşkilâtı*, s.66-71.

¹⁶ Paul Ratchnevsky, *Genghis Khan - His Life and Legacy*, haz., ve çev., Thomas Nivison Haining, Cornwall: Basil Blackwell, 1991, s.103, 169.

¹⁷ Harold Lamb, *Genghis Khan and the Mongol Horde*, 1928; Mehmet Emin Şen, “Bilim Tarihcisi Sübki’ye Göre Cengiz Han”, *Akademik Bakış*, 6/11 (2012), s.247-249.

¹⁸ Zeki Velidi Togan, *Cengiz Han (1155-1227)*, Ders Notları, Kış Sömetresi, 1960.

Harita 3. XIII. Yüzyıl Sonlarına Moğol İmparatorluğu ve Ana Ticaret Yolları¹⁹

¹⁹ “Mongol: After-Conquest-Trade”, 2015, Weapons and Warfare, Erişim Tarihi: 21 Mayıs 2021, <https://weaponsandwarfare.com/2015/10/06/mongol-after-conquest-trade/>

Fetihler tamamlandıktan sonra Moğolların sağladığı Pax-Mongolica, bir çuval altınla bir kadının imparatorluğun bir ucundan diğerine güvenle gidebileceğini temin etmişti. Moğollar, tüccarlar ve kervanların güvenliğini sağlamak için ellerinden geleni yapmıştır ve uluslararası ticareti hiçbir şeyin bozmasına izin vermemişlerdir. Bu güvenlik sayesinde barut Avrupa'ya gelmiş ve Hristiyanlık da Uzakdoğu'da yayılma imkânı bulmuştur.²⁰ Yani güvenliği sağlanan ticaret güzergahı, kültürün, dinin ve toplumun şekillenmesini de sağlamıştır.

Cengiz Han, imparatorluğunu inşa ederken dönemin şartlarını iyi analiz etmişti. Çağın gerekliliklerinin başında güçlü bir ordu geliyordu. Cengiz Han, güçlü bir ordu için gerekli ok, yay, kılıç, zırh gibi ihtiyaçları tedarik etmek için çabaladı. Bunun yanında nitelikli insan gücü de iyi bir yönetim için ortaya çıkan diğer husustu. Ayrıca ekonominin sağlam bir temele oturması için ticaretin önemi iyi anlaşılmıştı. Moğolların refahının artırılması için ticaretin önemini güçlü bir şekilde idrak eden Cengiz Han, Asya ve Avrupa arasında mekik dokuyan tüccarlara koruma sağlamıştır.²¹ Tüccarların, Batı'da Merkantilist dönemde kazandıkları saygınlıktan çok daha önce Cengiz Han onlara önemli bir statü vererek krediler, vergi muafiyetleri, sürekli yardımlar ve koruma temin etti. Doğu ve Batı arasında malların akışını kolaylaştıran kadim İpek Yolu'nun bugünkü önemini kazanması ve sadece ticaretin değil yeni teknolojilerin, fikirlerin de taşındığı bir hüviyet kazanması bunu büyük ölçüde Cengiz Han'ın bölgede tesis ettiği güvenliğe borçludur.²²

Cengiz Han Yasaları'nda doğrudan yer almasa da devlet görevlilerinin yanında ticareti teşvik etmek için tüccarlara da verilen *paiza* isimli bir nevi pasaport niteliğindeki belge onlara garantili bir koruma ve taşıma, vergi ve harçlardan muafiyet, *yam sistemi* adı verilen konaklama tesisleri gibi bir ayrıcalıklar alanı sağlamıştır. İpek Yolu güzergahına kurulan ve

---

²⁰ Thomas J. Craughwell, *The Rise and Fall of the Second Largest Empire in History: How Genghis Khan's Mongols Almost Conquered*, Massachusetts: Fair Winds Press, 2010, s.11; Jack Weatherford, *Genghis Khan and the Making of the Modern World*, New York: Three Rivers Press, 2005.

²¹ Nardo, *Genghis Khan and the Mongol Empire*, s.69.

²² Ratchnevsky, *Genghis Khan*, s. 184; "Mongol Trade: Linking East To West - History", 2014, History, Erişim Tarihi: 21 Mayıs 2021, <https://www.historyonthenet.com/mongol-trade-linking-east-to-west>

Osmanlı ve Selçuklu tarihinde kervansaray olarak bildiğimiz yapıların işlevlerini gören *yamalar*, tüccarların maliyetlerini de oldukça düşürmüştür. O dönemde bölgede yolculuk eden seyyahların günlükleri de hem gece hem de gündüz yolların güvenli olduğunu teyit etmektedir. Buralarda konaklayan tüccarların hem kendilerine hem de atlarına su ve yiyecek temin edilmiştir. Moğol ordusunun en önemli görevlerinden birisi de sistemin devamlılığını sağlamak için bu tesislerde erzak depolamak olmuştur.²³ Yani Cengiz Han gerek idari gerek askeri yapıları ticaretin devamlılığını sağlamak üzere kullanmayı tercih etmiştir. Bu tercihte, tüccarların bölgenin refahının artırılmasındaki katkılarının bilinmesinin önemli yeri vardır. Moğol coğrafyasındaki ticaret yollarının önemini korumasını sağlayan bu sistem sayesinde tüccarların günlük 300 km'nin üzerinde yol yapabilmesi sağlanmıştır.²⁴

Yam sisteminin yanında ortak kelimesinden gelen Ortogh isimli yapılar ile de küçük ölçekte tüccarların veyahut büyük tüccarların mallarından sadece bir bölümünü bir araya getirdiği daha büyük yapıda ticaret kervanları yani bir nevi tüccar havuzları oluşturulmuştur. Bu sayede ticaretin yol açacağı riskler de paylaşılmıştır. Bu sistem de uzun mesafeli ticareti geliştirerek maliyetlerin önemli ölçüde düşmesini sağlamıştır. Moğollar bu dönemde ticarete verdikleri önemi, tüccarlara verdikleri düşük faizli krediler ile de göstermişlerdir.²⁵

Cengiz Han Yasaları da bölgede kuralların şekillenmesi ve belirsizliklerin önlenmesinde hayati role sahiptir.²⁶

*Cengiz Han Yasaları*²⁷

- Üç defa başkalarından mal alıp, üç defa iflas eden de üçüncü defa iflastan sonra ölüm cezası cezalandırılır.

²³ Nathan House ve Iraj Bashiri, "The Great Yasa of Genghis Khan", *Harvard Journal of Asiatic Studies*, 3/3-4 (1938), s.337-360.

²⁴ Alison Behnke, *The Conquests of Genghis Khan*, Minneapolis: Twenty-First Century Books, 2008, s.71.

²⁵ Ratchnevsky, *Genghis Khan*, s. 206; "Mongol Trade: Linking East To West - History"

²⁶ Curt Alinge, "Moğol Kanunları", çev. Coşkun Üçok, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 9/3 (1967), s.235-261.

²⁷ Sadri Maksudi Arsal, "Çengiz'in Yasası", *Türk Hukuk Tarihi*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 1947, s.167-177.

- *Cengiz Han, Ali bin Ebu Talib ahfadına herhangi bir şekilde vergi veya rüsum mükellefiyeti yükletilmesini zemmetmiştir. Keza fukaradan, Kur'an'ı hafız olmuş olanlardan, fakihlerden, tabiplerden, ulemeden, hayatlarını ibadete hasretmiş zahitlerden, müezzinlerden, ölüleri yıkayanlardan da vergi veya rüsum alınmasını menetmiştir.*
- *Cengiz Han, hiçbirini diğerine tercih etmeksizin bütün dinlere hürmet edilmesini emretmiştir. Böyle hareket etmeyi Allah makbul hareket telakki etmiştir.*
- *Erler savaşa iştirak ettikleri zaman erkeklerin gördükleri işleri kadınlar ifa etmelidir.*
- *Yasa, daimî posta teşkilatı yapılmasını emretmiştir, ta ki devlet içinde olup biten vakalar hakkında seri bir surette malumat almak mümkün olsun.*
- *Vazifesini ihmal eden asker, sürgün avı esnasında avı kaçıran avcı dayak cezası ile bazen de ölümle cezalandırılır.*
- *Bir kimsenin elinde çalınmış at bulunduğu takdirde bu kimse atı sahibine iade etmeye ve bundan başka, at sahibine ceza olarak dokuz at vermeye mecburdur. Eğer çalan bu mali cezayı ödeyecek durumda değilse, bunun yerine çocuklarını vermeye mecbur edilir. Çocukları da yoksa kendisi idam cezası ile cezalandırılır.*
- *Cengiz Yasası yalan söylemeyi, hırsızlığı, zinayı, gayri meşru münasebeti menediyordu.*
- *İhtiyari ile teslim olan ülke ve şehirlere ve bu şehirlerin ahalisine zarar iras edilmemelidir.*
- *Her türlü mabetlere hürmet etmelidir. Bütün dinlerin ruhanî reisleri her türlü vergi ve mükellefiyetlerden muaf tutulmalıdır.*
- *Cariyelerden doğan çocuklar meşru çocuk addolunurlar ve nikâhlı zevceden doğan çocuklar gibi babalarının mirasından hisse alırlar. Miras su şekilde taksim olunur: Yaşça büyük olanlar daha genç olanlardan fazla hisse alırlar en küçük oğul babası evinde kalır. Çocukların derecesi annelerinin derecesi ile tayin olunur. Kadınlardan biri, başkalarından evvel nikâhlanmış olanı, bazen babasının soyu çok ünlü bir soy olanı "baş kadın" telakki olunur.*

Görüldüğü üzere Cengiz Han Yasaları, ekonominin sürdürülebilirliğine vurgu yapmaktadır. Ekonomik faaliyetlerin devamının sağlanması ancak belirsizliklerin azaltılması ile mümkündür. Cengiz Han Yasalarını istikrarı sağlayan ve belirsizlikleri önleyen yasalar olarak görmek gerekir. Aynı şekilde güvenliğin sağlanmasına yönelik maddeler de ticari faaliyetlerin emniyet içerisinde icra edilmesini sağlayan hususlardan birisidir. Özellikle uzun mesafeli ticarete ticaret yollarının ve araçlarının güven altına alınması ve hırsızlığın büyük suçlardan biri olması ticaretin ve ekonomik

faaliyetlerin devamını sağlamada önemli faktörler olarak sıralanabilir. Cengiz Han'ın sağlamış olduğu bu istikrar tüccarları da memnun etmiştir. Hatta fetihler ile zenginleşen Moğollar bu tüccarların yeni müşterileri olmuştur.²⁸ Cengiz Han'ın fetihleri ve sağladığı güvenlik ortamı Doğu ve Batı arasındaki ticareti büyük ölçüde arttırarak halklar arası iletişim ve kültür koridoru da açmıştır.²⁹

Şekil 1. Ticaretin güvenliği ve sürdürülebilirliği için uygulanan politikalar

Cengiz Han sadece sürdürülebilir bir ticari sistem inşa etmemiştir. Aynı zamanda iktisadi ve idari bir sistemin temellerini de atmıştır. Fethettiği kimi yerlerde bölgede sakin köylüler ve çiftçileri farklı yerlere göndermesinin temelinde ordusunun fethede giderken atlarının ihtiyaç duyacağı otlaklar oluşturmak istemesi bunun önemli bir örneğidir. Aynı zamanda Cengiz Han ticaret yollarını da bu sayede şekillendirme imkânı bulmuştur. Sürekli, sürdürülebilir, güçlü ve dinamik bir ekonomiye sahip olmanın öneminin farkında olarak Cengiz Han, izlediği iktisadi politikalarda ticaretin Moğol coğrafyasında akışının kolaylıkla yapılmasını sağlayacak uygulamaları

²⁸ Behnke, *The Conquests of Genghis Khan*, s.75, 258.

²⁹ Behnke, *The Conquests of Genghis Khan*, s.127.

yürürlüğe koymuştur.³⁰ Bu da Moğol İmparatorluğu'nun sadece fetih temelli değil ticaret temelli olarak da önemli bir ekonomik yapı kurduğunun göstergesidir. Yine Cengiz Han'ın ekonomik düşüncesinde iç karışıklıklara izin vermeyen bir gelir adaletini tesis etmek de önceliklerden birisi olmuştur.³¹ Cengiz Han bu bağlamda toplumsal huzuru yani güvenliği ekonomik istikrarın temeli görmüştür.

SONUÇ

Cengiz Han'ın kurduğu ekonomik ve idari sistem, çok geniş bir coğrafyada *Pax-Mongolica* adı verilen Moğol barışını tesis edilmesini sağlamıştır. Moğolların, özelde Cengiz Han'ın, fetihleri kadim ticaret yollarının güven altına alınmasını sağlamıştır. Bu sayede Doğu Asya'dan Batı dünyasına kadar önemli ticaret merkezleri birbirine bağlanmıştır. Ticaret yollarında güvenin tesis edilmesi, Moğolların ekonomisinin sonraki süreçte ticaret temelli geliştiğinin önemli bir göstergesidir. Hayvancılık ve tarım temelli bir yapıya dayanan Moğol ekonomisi, geniş Avrasya toprakları üzerinde sağlanan istikrar ile ticaretin de öneminin arttığı bir aşamaya evrilmiştir.

Moğollar gibi geniş bölgeleri yönetmiş imparatorluklar, oldukça sistematik ekonomik yapılar inşa ederler. Moğolların hüküm sürdüğü dönemin bu anlamda sadece tarım, hayvancılık ve sefer bazlı gelirlere endeksli bir iktisadi ve idari sisteme indirgenmesi bu anlamda eksik bir değerlendirmedir. Cengiz Han, ortaya koyduğu yasalar ile bu iktisadi sistemin genel çerçevesini çizerek ekonomik ve ticari faaliyetlerin sürdürülebilirliğini sağlamaya çalışmıştır. Önceki medeniyetlerden miras aldığı ve sonraki toplumlara devrettiği ekonomik sistem, ticari merkezler ve ticaret güzergahları günümüzde de aynı önemini korumaktadır. Özellikle İpek Yolu'nun yeniden canlandırılmasına yönelik çabalar ve bu doğrultuda yapılan yatırımlar bunun en önemli göstergesidir.

---

³⁰ Nardo, *Genghis Khan and the Mongol Empire*, s.71-72.

³¹ Frank McLynn, *Genghis Khan His Conquests, His Empire, His Legacy*, Boston: Da Capo Press, 2015.

KAYNAKÇA / REFERENCES

- Alinge, Curt. "Moğol Kanunları". çev. Coşkun Üçok. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*. 9/3 (1967): 235-261.
- Arsal, Sadri Maksudi. "Çengizin Yasası". *Türk Hukuk Tarihi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 1947: 167-177.
- Bartold, Vasiliy Vladimiroviç. *Moğol İstilâsı Devrinde Türkistan*. çev., Seniha Sami Morali. haz., Günar Kara. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2020.
- Behnke, Alison. *The Conquests of Genghis Khan*. Minneapolis: Twenty-First Century Books, 2008.
- Boyle, John Andrew. "Çingiz-Khān". *Encyclopaedia of Islam, Second Edition*. haz. P. Bearman, Th. Bianquis, C.E. Bosworth, E. van Donzel, W.P. Heinrichs. Erişim Tarihi: 21 Mayıs 2021. https://referenceworks.brillonline.com/entries/encyclopaedia-of-islam-2/cingiz-khan-SIM_1617 DOI: 10.1163/1573-3912_islam_SIM_1617 İlk kez 2012 yılında çevrimiçi yayınlandı.
- Craughwell, Thomas J. *The Rise and Fall of the Second Largest Empire in History: How Genghis Khan's Mongols Almost Conquered*. Massachusetts: Fair Winds Press, 2010.
- Gedikli, Fethi. "Yasa". *TDV İslam Ansiklopedisi* 43. cilt. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2013: 336-340.
- Grousset, Rene. *Bozkır İmparatorluğu*. çev., M. Reşat Uzmen. Ankara: Ötüken Neşriyat, 2006.
- House, Nathan ve İraj Bashiri. "The Great Yasa of Genghis Khan". *Harvard Journal of Asiatic Studies*. 3/3-4 (1938): 337-360.
- Köprülü, Mehmet Fuat. "Cengiz Han". *MEB İslam Ansiklopedisi* 3. Cilt. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1979: 91-100.
- Lamb, Harold. *Genghis Khan and the Mongol Horde*. 1928.
- Frank McLynn. *Genghis Khan His Conquests, His Empire, His Legacy*. Boston: Da Capo Press, 2015.
- "Mongol: After - Conquest-Trade". 2015. Weapons and Warfare. Erişim Tarihi: 21 Mayıs 2021. <https://weaponsandwarfare.com/2015/10/06/mongol-after-conquest-trade/>
- "Mongol Trade: Linking East To West - History". 2014. History. Erişim Tarihi: 21 Mayıs 2021. <https://www.historyonthenet.com/mongol-trade-linking-east-to-west>
- Morgan, David O. "Mongols". *Encyclopaedia of Islam, Second Edition*. haz. P. Bearman, Th. Bianquis, C.E. Bosworth, E. van Donzel, W.P. Heinrichs. Erişim Tarihi 21 Mayıs 2021, https://referenceworks.brillonline.com/entries/encyclopaedia-of-islam-2/mongols-COM_0763 DOI: 10.1163/1573-3912_islam_COM_0763 İlk kez 2012 yılında çevrimiçi yayınlandı.

- Nardo, Don. *Genghis Khan and the Mongol Empire*. Farmington Hills: Gale, Cengage Learning, 2011.
- Özgüdenli, Osman Gazi. "Moğollar". *TDV İslam Ansiklopedisi* 30. cilt. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2005: 225-229.
- Ratchnevsky, Paul. *Genghis Khan - His Life and Legacy*. haz., ve çev., Thomas Nivison Haining. Cornwall: Basil Blackwell, 1991.
- Şen, Mehmet Emin. "Bilim Tarihçisi Sübki'ye Göre Cengiz Han". *Akademik Bakış*. 6/11 (2012): 237-265.
- Togan, Zeki Velidi. *Çengiz Han (1155-1227)*. Ders Notları. Kış Sömetresi, 1960.
- Vladimirtsov, B. Y. *Moğolların İçtimaî Teşkilâtı*. çev., Abdülkadir İnan. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1944.
- Weatherford, Jack. *Genghis Khan and the Making of the Modern World*. New York: Three Rivers Press, 2005.
- Yakubovskiy, A. Yu. *Altın Ordu ve Çöküşü*. çev., Hasan Eren. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2000.